Funkcje prawa i jego rola w społeczeństwie

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Prawo, od wieków będące przedmiotem refleksji, jest fundamentalnym fenomenem kulturowym, który wyłania się z ludzkiego współistnienia, jednocześnie nadając mu formalną strukturę i autorytet. Artykuł analizuje kluczowe funkcje prawa, wykraczające poza sam zbiór przepisów. Obejmuje ono dążenie do sprawiedliwości, ustanawianie porządku społecznego, rozwiązywanie konfliktów oraz legitymizację władzy. Prawo jest także narzędziem inżynierii społecznej, kształtującym solidarność i przewidywalność. Zrozumienie jego roli jest kluczowe dla pojmowania mechanizmów kontroli społecznej i ewolucji cywilizacji.

Law, a subject of centuries of reflection, is a fundamental cultural phenomenon that emerges from human coexistence, simultaneously endowing it with formal structure and authority. This article examines the key functions of law, which go beyond a mere set of rules. It encompasses the pursuit of justice, the establishment of social order, the resolution of conflicts, and the legitimization of authority. Law is also a tool of social engineering, fostering solidarity and predictability. Understanding its role is crucial for understanding the mechanisms of social control and the evolution of civilization.

Artykuł analizuje prawo jako wielowymiarowy fenomen kulturowy, który od zarania dziejów fascynował myślicieli. Prawo, wyłaniające się ze społecznego współistnienia, nadaje mu strukturę i autorytet, kształtując wyobrażenia o sprawiedliwości, porządku i legitymizacji władzy. Autor przedstawia ewolucję refleksji nad prawem, od starożytnych koncepcji sprawiedliwości po współczesne teorie inżynierii społecznej i realizmu prawniczego. Analizuje cztery kluczowe funkcje prawa: dążenie do sprawiedliwości, ustanawianie porządku, rozwiązywanie konfliktów oraz zapewnianie przewidywalności i legitymizacji. Te funkcje stanowią ramy dla nieustannej debaty o roli prawa w cywilizacji. Artykuł ukazuje, że prawo,

choć często postrzegane jako zbiór sztywnych reguł, jest dynamicznym narzędziem, które ewoluuje wraz ze społeczeństwem i jego potrzebami. Podkreśla się, że prawo jest nie tylko mechanizmem kontroli społecznej, ale także nośnikiem wartości i medium, przez które społeczeństwo wyraża swoją tożsamość.

SŁOWA KLUCZOWE

prawo | funkcje prawa | rola prawa | społeczeństwo | sprawiedliwość | porządek społeczny | rozwiązywanie konfliktów | legitymizacja | normy prawne | inżynieria społeczna | solidarność społeczna | prawo żywe | Volksgeist | kontrola społeczna | przewidywalność

Prawo: istota i konieczność społeczna

Prawo od zarania dziejów stanowiło dla myślicieli frapujący fenomen kultury, łączący w sobie racjonalny zamysł i spontaniczny żywioł ludzkiej wspólnoty. Wyłania się ono z samego faktu społecznego współistnienia, lecz jednocześnie nadaje mu formalną strukturę i autorytet, wykraczając poza codzienne relacje. Nie jest bowiem jedynie zbiorem przepisów zamkniętych w kodeksach, ale złożonym systemem norm i praktyk, który organizuje życie zbiorowe, a zarazem kształtuje nasze wyobrażenia o sprawiedliwości, porządku i legitymizacji władzy.

Już najdawniejsze świadectwa dowodzą, że społeczeństwa nie mogą trwać bez jakiejś formy prawa. Antropolodzy badający społeczności pierwotne, tacy jak Bronisław Malinowski, widzieli w nim coś znacznie głębszego niż prosty katalog zakazów i nakazów. Prawo jawiło im się jako narzędzie utrzymania spójności grupy, mechanizm koordynacji działań i gwarancja przetrwania w obliczu zewnętrznych zagrożeń. Jak pisał Malinowski, „każdy system społeczny, aby trwać, musi wykształcić mechanizmy regulujące zachowania i ograniczające arbitralność”, a prawo okazało się najdojrzalszą postacią takiego mechanizmu.

Refleksja nad rolą prawa nie jest bynajmniej monolitem. Na przestrzeni wieków przypisywano mu odmienne cele, a każdy nurt myśli prawniczej akcentował inny wymiar tego zjawiska. Wśród kluczowych kierunków namysłu można jednak wyróżnić cztery wielkie obszary: dążenie do sprawiedliwości, ustanawianie porządku i kontroli społecznej, rozwiązywanie konfliktów oraz zapewnianie przewidywalności i legitymizacji. Te cztery pola wyznaczają ramę dla nieustannej debaty o tym, co prawo w istocie „daje” ludzkości i dlaczego jego obecność pozostaje fundamentalnym warunkiem cywilizacji.

Prawo: realizacja sprawiedliwości

W klasycznych ujęciach prawników-filozofów centralnym problemem pozostawała zawsze sprawiedliwość. Rudolf Stammler, niemiecki teoretyk z przełomu XIX i XX wieku, poszukiwał jej w koncepcji „prawa właściwego” (richtiges Recht), które nie ogranicza się do formalnych nakazów, lecz dąży do harmonizacji celów jednostkowych i społecznych. U jego podstaw leżała aprioryczna „idea społeczeństwa”, czyli założenie, że człowiek jest bytem z natury społecznym, istniejącym zawsze w relacji do innych. Dlatego sprawiedliwość prawna musi godzić poszanowanie indywidualności z wymogami uczestnictwa we wspólnocie. W tym sensie prawo daje ludziom możliwość odnajdywania rozwiązań słusznych tam, gdzie litera kodeksu okazuje się niewystarczająca.

Myśl tę rozwinął Josef Kohler, wprowadzając do niej wymiar historyczny i wskazując, że kryterium sprawiedliwości ewoluuje wraz z rozwojem cywilizacji. W jego ujęciu prawo było zawsze „ramą rozwijającej się kultury”, odzwierciedleniem jej „postulatów cywilizacyjnych”. Nie istnieje zatem sprawiedliwość absolutna, zawieszona w próżni; istnieje natomiast prawo, które daje wspólnocie instrument do wyrażenia jej aktualnych potrzeb, wartości i aspiracji. Prawo nie tylko reguluje życie społeczne, lecz staje się lustrem, w którym cywilizacja może rozpoznać samą siebie.

Zgoła odmienną, bardziej pragmatyczną perspektywę przyjął Roscoe Pound, czołowy przedstawiciel amerykańskiej jurysprudencji interesów. Według niego prawo nie istnieje po to, by realizować abstrakcyjne ideały, lecz by rozstrzygać nieuchronne w życiu społecznym konflikty interesów. Jego funkcja polega na nieustannym dostosowywaniu sprzecznych roszczeń jednostek i grup do całościowego schematu interesów wspólnoty. Prawo daje tu mechanizm równoważenia i kompromisu, narzędzie czyniące współżycie możliwym mimo ciągłych kolizji. „Prawo jest narzędziem inżynierii społecznej” – powtarzał Pound, akcentując jego rolę jako instrumentu świadomego kształtowania relacji międzyludzkich.

Podobnie François Gény, francuski teoretyk, dostrzegał, że formalne źródła prawne często nie dają odpowiedzi na konkretne problemy życiowe. Proponował więc metodę „wolnych badań naukowych” (libre recherche scientifique), która miała pozwalać prawnikom sięgać do faktów społecznych, wartości moralnych i wiedzy interdyscyplinarnej w poszukiwaniu sprawiedliwych rozstrzygnięć. W tym ujęciu prawo daje technikę dochodzenia do sprawiedliwości, stając się warsztatem, w którym łączy się analiza socjologiczna, refleksja filozoficzna i praktyka orzecznicza.

Dopełnieniem tych refleksji jest uwaga lorda Wrighta, brytyjskiego sędziego, który podkreślał, że w najtrudniejszych przypadkach o wyniku nie decyduje wyłącznie chłodna logika, lecz „praktyczne powody”, czyli ocena faktów społecznych i tego, czego w danej sytuacji wymaga sprawiedliwość. Prawo daje więc sędziemu instrument do wyważenia racji i podjęcia decyzji, która może wykraczać poza formalizm, lecz pozostaje wierna fundamentalnej zasadzie słuszności.

Wszystkie te ujęcia, choć odmienne, zbiegają się w jednym punkcie: prawo i sprawiedliwość pozostają nierozerwalnie związane. Prawo daje człowiekowi narzędzie do poszukiwania sprawiedliwości, a poszukiwanie sprawiedliwości jest ciągłym bodźcem do zadawania pytań o sens samego prawa. Jak ujął to Gustav Radbruch, jeden z najwybitniejszych filozofów prawa XX wieku: „Prawo niesprawiedliwe przestaje być prawem". Zdanie to dobitnie pokazuje, że dla wielu myślicieli rola prawa nie kończy się na regulacji zachowań, lecz obejmuje moralną odpowiedzialność wobec społeczeństwa.

Prawo: gwarant porządku i kontroli społecznej

Jeżeli funkcja sprawiedliwości ukazuje prawo w perspektywie ideału, do którego społeczeństwo nieustannie zmierza, to funkcja porządku ujawnia jego rolę najbardziej pierwotną i praktyczną. Prawo daje bowiem wspólnocie możliwość przejścia ze stanu nieładu do stanu ładu, z chaosu spontanicznych zachowań do struktury przewidywalnych ról i działań. Ten fundamentalny wymiar prawa uwidacznia się zarówno w socjologicznych analizach normatywności, jak i w badaniach antropologicznych dotyczących społeczeństw, które nie znały jeszcze pisma.

Vilfredo Pareto, włoski socjolog, zwracał uwagę na zjawisko, które określił mianem „normatywnej siły faktyczności". Sformułowanie to oznacza, że faktyczne układy sił w społeczeństwie mają naturalną tendencję do krystalizowania się w normy, które z czasem stają się obowiązujące. Prawo nie jest więc tworem oderwanym od życia, lecz odzwierciedla ostateczną równowagę sił istniejącą w danym momencie historycznym. Społeczeństwo przyjmuje normy prawne, ponieważ stanowią one usankcjonowany wyraz realnych stosunków władzy i dominacji. Prawo daje w tym sensie obraz rzeczywistej struktury społecznej, a jednocześnie ją stabilizuje, nadając jej formę normatywną.

Na podobną zależność wskazywał niemiecki teoretyk Georg Jellinek, pisząc o „normatywnej sile faktu". Jego koncepcja była próbą odpowiedzi na pytanie, dlaczego państwa i ich instytucje, choć zrodzone z faktów politycznych – często z przemocy i podboju – uzyskują z czasem moc wiążącą w świadomości obywateli. Jellinek zauważył, że fakty społeczne mają tendencję do przeobrażania się w normy, które zyskują walor obowiązujący. Prawo dostarcza w tym procesie mechanizmu, który transformuje surowe zjawisko faktyczne w regułę, a następnie sankcjonuje ją autorytetem aparatu państwowego.

Inny wymiar porządku akcentował francuski prawnik Léon Duguit. W jego ujęciu fundamentem prawa nie jest wola ustawodawcy ani abstrakcyjne zasady, lecz obiektywny fakt solidarności społecznej. Solidarność oznacza tu fundamentalną współzależność ludzi, świadomość, że człowiek nie jest w stanie zaspokoić swoich potrzeb w izolacji. Prawo, zdaniem Duguita, wyrasta z tego faktu i daje ramy, w których owa współzależność staje się regulowana i przewidywalna. W tym sensie prawo nie tyle nakazuje czy zakazuje,

ile odzwierciedla konieczność życia razem. Jak pisał sam Duguit, „prawo obiektywne nie jest tworem władzy, lecz faktem społecznym, którego źródłem jest solidarność".

Eugen Ehrlich, austriacki socjolog prawa, poszedł jeszcze dalej, wskazując na istnienie „prawa żywego" (living law). Pojęcie to oznacza faktyczne normy zachowania, które funkcjonują w społeczeństwie niezależnie od prawa stanowionego przez państwo. Ehrlich dowodził, że „centrum ciężkości rozwoju prawa nie leży w ustawodawstwie ani w sądach, lecz w samym społeczeństwie". Oznacza to, że prawo państwowe daje jedynie odbicie spontanicznych reguł życia społecznego, starając się je uporządkować. Kodeksy i wyroki sądów pełnią więc funkcję wtórną wobec tego, co ludzie faktycznie robią i jak na co dzień regulują swoje wzajemne relacje.

Friedrich von Savigny, twórca szkoły historycznej prawa, wyrażał podobną myśl w kategoriach ducha narodu (Volksgeist). W jego ujęciu prawo nie rodzi się z arbitralnej decyzji ustawodawcy, lecz wyrasta organicznie z tradycji, obyczajów i świadomości zbiorowej, ukształtowanych w długim procesie historycznym. Prawo daje w tym sensie wspólnocie wyraz jej własnej tożsamości. Nie tylko porządkuje zachowania, ale staje się medium, przez które społeczeństwo wyraża swój unikalny charakter, wartości i pamięć zbiorową.

Ten wymiar prawa można dostrzec także w badaniach nad społeczeństwami pierwotnymi. Antropolodzy tacy jak Henry Maine czy Bronisław Malinowski zauważali, że normy prawne były tam nierozerwalnie związane z więzami pokrewieństwa, strukturą władzy i wierzeniami religijnymi. Prawo pierwotne nie miało sformalizowanego charakteru, ale pełniło kluczową funkcję utrzymywania spójności i przeciwdziałania chaosowi. Jak pisał Malinowski: „Nie ma społeczeństwa bez prawa, ponieważ wszędzie tam, gdzie ludzie żyją razem, potrzebują reguł ograniczających arbitralność". Prawo daje więc warunki życia zbiorowego w każdej formie społecznej, od prostych wspólnot po złożone państwa.

Kontrola społeczna, jak wskazują badania socjologiczne, opiera się na powtarzalności i przewidywalności zachowań. Władza polityczna może istnieć tylko wówczas, gdy reakcje poddanych stają się wyuczone i możliwe do przewidzenia. Prawo w tym procesie daje bodźce, które hamują impulsy sprzeczne z oczekiwaniami i wzmacniają pożądane wzorce. Dzięki temu społeczeństwo zyskuje stabilność, a jednostka odnajduje swoje miejsce w strukturze. Prawo pełni zatem funkcję kanału, który ukierunkowuje ludzkie zachowania, nadając im formę i przewidywalność.

Można więc powiedzieć, że prawo nie tylko wyznacza granice, ale także kształtuje postawy poprzez złożony system nagród, sankcji i autorytetu. W ten sposób daje nie tylko porządek formalny, lecz także fundamentalne poczucie stabilności i bezpieczeństwa, bez którego życie zbiorowe byłoby niemożliwe. Jak zauważył Émile Durkheim, jeden z ojców socjologii: „Prawo jest najbardziej widocznym symbolem

solidarności społecznej”. To zdanie pokazuje, że prawo nie tylko porządkuje chaos, lecz jest także zwierciadłem, w którym wspólnota rozpoznaje swoje najgłębsze więzi.

Prawo: rozstrzyganie konfliktów społecznych

Napięcia i kolizje interesów są nieuniknioną częścią każdego społeczeństwa. Konflikt jawi się jako naturalna konsekwencja ludzkiej różnorodności, a zarazem nieodłączny element życia wspólnotowego. Prawo wkracza w tę przestrzeń jako instytucjonalny arbiter, który umożliwia przejście od chaosu sporu do porządku rozstrzygnięcia. Daje ludziom sformalizowany mechanizm radzenia sobie z problemami życia zbiorowego, strukturyzując proces decyzyjny w taki sposób, aby jego wyniki były postrzegane jako wiążące i ostateczne.

Rudolf von Ihering, niemiecki filozof prawa, postrzegał je przede wszystkim jako narzędzie celowości. W jego ujęciu prawo jest wynikiem nieustannej „walki o prawo” – produktem ścierania się sił społecznych, które w procesie instytucjonalizacji odnajdują kruchy kompromis. Ihering pisał trafnie: „Prawo nie jest celem samym w sobie, lecz środkiem do celu”. Celem tym jest z jednej strony ochrona interesów jednostki, z drugiej zaś zabezpieczenie interesów zbiorowości. Prawo daje więc społeczeństwu możliwość ujarzmienia konfliktu, zamykając go w ramach proceduralnych i kierując ku rozwiązaniom, które pozwalają uniknąć logiki siły.

Na tę samą funkcję zwracał uwagę Roscoe Pound, dla którego prawo było narzędziem inżynierii społecznej. W jego koncepcji centralnym zadaniem systemu prawnego jest harmonizowanie sprzecznych roszczeń i interesów. Społeczeństwo jest bowiem areną, na której konkurują ze sobą różne grupy, klasy i jednostki, a prawo dostarcza schematu pozwalającego te starcia rozwiązywać w sposób cywilizowany. Pound podkreślał, że prawo służy osiąganiu celów społecznych, a jego rola polega na takim ułożeniu rozmaitych żądań, aby znalazły one swoje miejsce w większej całości. Innymi słowy, prawo racjonalizuje konflikt, dzięki czemu sprzeczne dążenia nie niszczą wspólnoty, lecz stają się jej siłą napędową.

Wątek ten rozwijał Karl Llewellyn, czołowy przedstawiciel amerykańskiego realizmu prawniczego, który analizował prawo przez pryzmat jego praktycznych „zadań” (law jobs). Jednym z nich było radzenie sobie z tak zwanymi „trudnymi przypadkami” (trouble-cases) – sytuacjami, w których dotychczasowe reguły zawodzą lub pojawiają się zupełnie nowe problemy. Prawo dostarcza wówczas narzędzi do wypracowania nowych rozwiązań, które z czasem stają się częścią porządku normatywnego. Innym zadaniem, na które wskazywał Llewellyn, było „Decydowanie” (The Say), czyli wskazanie, kto i w jaki sposób ma prawo wydawać ostateczne werdykty. Prawo daje społeczeństwu instytucje i procedury, dzięki którym spory rozstrzygają organy obdarzone autorytetem.

W szerszej perspektywie socjologicznej prawo zapewnia legitymizację całego procesu rozstrzygania sporów. Gdyby konflikty rozwiązywano wyłącznie siłą, prowadziłoby to do nieustannej destabilizacji. Dzięki prawu możliwe jest założenie, że decyzja sądu ma charakter ostateczny i obowiązujący, nawet jeśli nie zadowala wszystkich stron. Prawo oferuje tu nie tylko narzędzie do rozwiązania sporu, ale także swoisty społeczny rytuał, który pozwala wspólnocie zaakceptować wynik i ruszyć naprzód.

Lord Atkin, wybitny brytyjski sędzia, uchwycił tę funkcję w słynnej „zasadzie sąsiada", sformułowanej w sprawie Donoghue v. Stevenson. Stwierdził on, że każdy powinien unikać działań, które w przewidywalny sposób mogą wyrządzić szkodę bliźniemu. Zasada ta, choć zrodzona w kontekście odpowiedzialności za czyny niedozwolone, stała się symbolem prewencyjnej roli prawa. Prawo daje w tym sensie wspólnocie nie tylko mechanizmy rozwiązywania zaistniałych sporów, ale także narzędzia zapobiegania im poprzez narzucenie reguł ostrożności.

Warto przy tym zauważyć, że funkcja rozwiązywania konfliktów ma charakter uniwersalny. W społeczeństwach pierwotnych spory rozstrzygała starszyzna lub kapłani, których autorytet był niekwestionowany. W nowoczesnych państwach rolę tę przejęły sądy i trybunały. Niezależnie jednak od formy, istota pozostaje ta sama: prawo zawsze pozwala wspólnocie przejść od chaosu sporu do uporządkowanego rozstrzygnięcia.

Z tej perspektywy prawo jawi się jako specyficzny język, w którym społeczeństwo prowadzi swoje wewnętrzne debaty. Jest to język szczególny, bo łączy w sobie racjonalność, tradycję, autorytet i procedurę. Jak ujął to Max Weber: „Prawo jest techniką przymusu, która odróżnia się od przemocy tym, że stosuje się ją według reguł". To zdanie trafia w sedno – prawo daje bowiem wspólnocie możliwość przejścia ze stanu nieładu do stanu ładu, z chaosu spontanicznych zachowań do struktury przewidywalnych ról i działań.

Przewidywalność i spójność: istota systemu prawa

Jednym z najbardziej fundamentalnych oczekiwań wobec prawa jest to, aby było ono przewidywalne. Społeczeństwo nie może rozwijać się w warunkach permanentnej niepewności – ludzie muszą wiedzieć, jakie konsekwencje wynikną z ich działań, jakie sankcje grożą za naruszenia i jakie prawa im przysługują. Prawo daje zatem ramy, w których decyzje i czyny jednostek mogą być planowane i oceniane w perspektywie przyszłości, stając się mapą dla poruszania się w skomplikowanym świecie relacji społecznych.

Hans Kelsen, twórca koncepcji „czystej nauki prawa", uczynił z tego założenia punkt wyjścia dla swojej teorii. W jego ujęciu prawo to hierarchicznie uporządkowany system, w którym każda norma czerpie moc obowiązującą z normy wyższej, aż po szczyt, gdzie znajduje się abstrakcyjna norma podstawowa, czyli

Grundnorm. Kelsen chciał dać ludziom strukturę czysto logiczną, niezależną od zmiennych treści moralnych czy socjologicznych. Najważniejsze było, aby system pozostawał spójny i wewnętrznie powiązany, niczym precyzyjny mechanizm. Odrzucając mieszanie prawa z polityką, dążył do tego, by nauka o prawie badała wyłącznie jego formalną architekturę. Choć jego teoria bywała krytykowana za nadmierny formalizm, doskonale ilustruje, jak kluczową funkcję pełni prawo jako narzędzie porządkujące świat normatywnie.

Podobny, choć bardziej osadzony w praktyce punkt widzenia prezentował Oliver Wendell Holmes, sędzia amerykański, który wprowadził słynną „teorię predykcji". Holmes zauważył, że dla „złego człowieka" (bad man), który nie kieruje się moralnością, prawo nie jest systemem wzniosłych zasad, lecz po prostu prognozą tego, jakich reakcji może spodziewać się ze strony sądów. W tym ujęciu prawo daje podstawę do przewidywania – nie chodzi o to, co słuszne, lecz o to, jakie konsekwencje poniesie jednostka za konkretne działanie. Teoria Holmesa zwraca uwagę na surowy, praktyczny wymiar prawa jako narzędzia orientacji w świecie sankcji i nagród.

Formalna struktura prawa pełni jednak jeszcze inną, subtelniejszą rolę – daje ludziom poczucie pewności i bezpieczeństwa. Nawet jeśli przepisy bywają złożone i pełne wyjątków, sam fakt istnienia uporządkowanego systemu reguł pozwala jednostkom i instytucjom podejmować decyzje w sposób mniej ryzykowny. Jak pisał Norberto Bobbio: „Prawo jest przewodnikiem działania. Dzięki niemu człowiek wie, czego może się spodziewać od innych i czego inni oczekują od niego". To poczucie przewidywalności i spójności stanowi jeden z fundamentów zaufania, na którym opiera się cała tkanka społeczna.

Analizę tę dopełnia Max Weber, który badał prawo w kontekście racjonalizacji życia społecznego. Twierdził on, że nowoczesne społeczeństwa różnią się od tradycyjnych właśnie tym, że ich prawo ma charakter racjonalny i sformalizowany. Zamiast odwoływać się do arbitralnych decyzji władcy czy mglistej tradycji, nowoczesne prawo daje reguły ujęte w kodeksach i stosowane według ścisłych procedur. Dzięki temu powstaje porządek, który nie zależy od osobistych preferencji rządzących, ale od abstrakcyjnych, bezosobowych zasad.

Formalna strona prawa nie jest jednak celem samym w sobie. Jej głębokie znaczenie polega na tym, że umożliwia społeczeństwu stabilne funkcjonowanie. Gdy prawo jest spójne i przewidywalne, jednostki mogą planować swoje życie i rozwijać długofalowe projekty. Gdy jednak system prawny traci tę kotwicę – staje się arbitralny, nieprzejrzysty lub wewnętrznie sprzeczny – podważa same fundamenty porządku. Historia uczy, że jednym z najpewniejszych symptomów kryzysu państwa jest właśnie erozja przewidywalności prawa, gdy decyzje podejmowane są ad hoc, a obywatel nie wie, czego może spodziewać się jutro.

W tym kontekście warto przywołać myśl Gustava Radbrucha, który zauważał, że „pewność prawa jest wartością, bez której nie może istnieć żaden ład społeczny". Radbruch, choć znany głównie z teorii o konflikcie prawa pozytywnego ze sprawiedliwością, rozumiał, że stabilność i przewidywalność systemu

normatywnego są warunkiem koniecznym jakiejkolwiek dyskusji o sprawiedliwości. Prawo daje bowiem ludziom nie tylko możliwość odwoływania się do ideałów, lecz także elementarne poczucie bezpieczeństwa, niezbędne do rozwoju jednostek i wspólnot.

Dlatego prawo jako system formalny pełni podwójną funkcję. Z jednej strony daje strukturę normatywną, która porządkuje relacje między ludźmi i instytucjami. Z drugiej zaś daje społeczeństwu narzędzie przewidywania i planowania, a przez to stwarza warunki do stabilności i rozwoju. Ta funkcja prawa, choć mniej widowiskowa niż poszukiwanie sprawiedliwości, jest być może najbardziej fundamentalna. To ona bowiem czyni prawo przewidywalnym, a życie społeczne możliwym do zorganizowania.

Prawo: legitymizacja władzy, bariera nadużyć

Prawo pełni jednak funkcję być może najbardziej fundamentalną: chroni przed arbitralnością władzy, jednocześnie nadając jej legitymizację. Władza polityczna pozbawiona ram prawnych staje się bowiem czystą przemocą, podczas gdy prawo bez wsparcia władzy pozostaje jedynie zbiorem szlachetnych postulatów. Dopiero ich nierozerwalne sprzężenie tworzy system, w którym siła przestaje być aktem samowoli, a przekształca się w sankcję – usankcjonowaną, a zatem i przewidywalną. W tym sensie prawo daje wspólnocie coś więcej niż strukturę czy sprawiedliwość; daje zaufanie, że rządzący poruszają się w granicach określonych reguł.

Idea podziału władz, sformułowana przez Monteskiusza, od wieków stanowi jedną z najważniejszych gwarancji przeciwko tyranii. „Nie ma wolności – pisał – jeśli władza sądzenia nie jest oddzielona od władzy ustawodawczej i wykonawczej”. Ta klasyczna zasada ustanawia fundament legitymizacji: władza jest prawomocna, ponieważ jest ograniczona przez samo prawo. To ono tworzy ramy, w których władza wykonawcza, ustawodawcza i sądownicza wzajemnie się równoważą, uniemożliwiając niebezpieczną koncentrację decyzji w jednym ręku. W praktyce oznacza to, że system prawny nie tylko reguluje życie obywateli, ale przede wszystkim organizuje i dyscyplinuje samą władzę.

Rozwinięta w XIX wieku koncepcja „auto-limitacji” państwa wskazuje, że prawo może wiązać nawet suwerennego prawodawcę. Państwo, będąc uosobieniem mocy tworzenia norm, dobrowolnie nakłada na siebie ograniczenia, które samo ustanowiło. Zyskuje w ten sposób stabilność i przewidywalność, a obywatele otrzymują gwarancję, że władza nie będzie działać w sposób całkowicie arbitralny. Prawo daje tu paradoksalną, lecz kluczową możliwość – ograniczania siły za pomocą siły ujętej w reguły.

Do tego dochodzi wymiar społeczny, związany z nieufnością wobec potencjalnej korupcji i uzurpacji. Socjologia prawa uczy, że w każdym społeczeństwie istnieje podejrzenie, iż rządzący mogą wykorzystywać swoją pozycję dla prywatnych interesów. Prawo dostarcza mechanizmów, które mają temu przeciwdziałać:

przejrzystość procedur, kontrolę instytucjonalną oraz sankcje karne. W ten sposób staje się narzędziem nie tylko porządku i sprawiedliwości, ale również samoobrony wspólnoty przed nadużyciami jej własnych przedstawicieli.

Nie można przy tym zapomnieć o symbolicznym wymiarze legitymizacji. Nawet najbardziej arbitralna decyzja zyskuje inny status, gdy zostanie ujęta w formę prawną. Jak zauważył Carl Schmitt, przenikliwy krytyk liberalnego konstytucjonalizmu: „Suwerenem jest ten, kto decyduje o stanie wyjątkowym". Zdanie to, choć często interpretowane jako ostrzeżenie przed absolutyzmem, pokazuje zarazem siłę prawa – nawet stan wyjątkowy, sytuacja radykalnego zawieszenia norm, musi zostać ujęty w ramy prawne, by zyskać moc. Prawo daje więc nie tylko porządek codzienności, ale i procedury na czas kryzysu, które ograniczają samowolę nawet w ekstremalnych warunkach.

Legitymizacja władzy przez prawo ma również wymiar wysoce praktyczny. Władza, która działa w jego granicach, jest znacznie łatwiej akceptowana przez obywateli. Daje im bowiem poczucie, że decyzje rządzących nie wynikają z ich kaprysu, lecz są częścią większego, obiektywnego porządku. Zaufanie do państwa opiera się w dużej mierze na przekonaniu, że prawo wiąże wszystkich w równym stopniu – zarówno rządzonych, jak i rządzących. Jak pisał Cyceron: „Prawo jest najwyższym rozumem zakorzenionym w naturze". To klasyczne ujęcie pokazuje, że w świadomości społecznej prawo jawi się jako coś trwalszego niż chwilowa wola władcy.

Z perspektywy współczesnej, znaczenie tej funkcji prawa najpełniej ucieleśnia konstytucja. Jest ona nie tylko aktem normatywnym najwyższej rangi, lecz także swoistą umową społeczną, która nadaje władzy formę i zakreśla jej granice. Prawo konstytucyjne daje obywatelom narzędzia do kontrolowania rządzących i ochrony przed ich zakusami. W państwach demokratycznych to właśnie konstytucja staje się ostatecznym symbolem tego, że władza jest związana, a nie absolutna.

Można zatem powiedzieć, że prawo pełni w tej sferze podwójną, pozornie sprzeczną rolę. Z jednej strony daje władzę – umożliwia podejmowanie decyzji, stosowanie przymusu, organizowanie instytucji. Z drugiej strony władzę tę nieustannie ogranicza, wiążąc ją zasadami, procedurami i mechanizmami kontroli. Prawo daje w ten sposób wspólnocie pewność, że życie polityczne nie stanie się domeną nieokiełznanej siły, lecz pozostanie w ramach instytucjonalnej równowagi.

Jak ujął to Norberto Bobbio: „Prawo i władza są jak dwa ostrza tej samej nożycy. Jedno nie może działać bez drugiego, lecz dopiero ich połączenie pozwala na cięcie". To trafne porównanie ukazuje, że dopiero nierozerwalny związek prawa i władzy daje społeczeństwu narzędzie, które jest zarazem skuteczne i kontrolowane.

Socjologia prawa vs. filozofia prawa

Zastanawiając się nad funkcją, genezą i sensem istnienia prawa, dotykamy problemu, który wykracza daleko poza salę sądową. To pytanie o naturę człowieka, kulturę i poznanie. Prawo, rozumiane jako system norm regulujących życie społeczne, nie jest bowiem jedynie technicznym zbiorem przepisów, lecz zjawiskiem zakorzenionym w szerszym kontekście historycznym i cywilizacyjnym. Jurysprudencja, czyli refleksyjna nauka o prawie, oferuje szereg konkurencyjnych, a często uzupełniających się odpowiedzi na fundamentalne pytanie: dlaczego ludzkość w ogóle potrzebuje prawa?

Jednym z najstarszych i najpotężniejszych motywów jest dążenie do sprawiedliwości, postrzeganej jako fundament społecznego ładu. Rudolf Stammler, przedstawiciel neokantowskiej filozofii, w swojej koncepcji „prawa właściwego" postrzegał je jako narzędzie służące harmonizowaniu indywidualnych i społecznych dążeń w świetle nadrzędnej idei sprawiedliwości. W jego ujęciu prawo miało nie tylko regulować, ale i celowo dążyć do urzeczywistnienia wartości. Podobną myśl rozwijał Josef Kohler, który widział w prawie wyraz „postulatów cywilizacyjnych" – normatywną projekcję kultury, dynamicznie odpowiadającą na potrzeby rozwijającej się wspólnoty.

Tę instrumentalną funkcję prawa podkreślał również Roscoe Pound, który w duchu pragmatyzmu traktował je jako narzędzie inżynierii społecznej, służące łagodzeniu i równoważeniu sprzecznych interesów. Prawo, jego zdaniem, nie tylko rozstrzyga spory, ale aktywnie kształtuje rzeczywistość, wcielając w życie społeczne postulaty poprzez instytucje. Z kolei François Gény, twórca szkoły wolnej nauki prawa, nawoływał do przekroczenia ciasnych ram pozytywizmu ustawowego i poszukiwania reguł sprawiedliwości w refleksji nad moralnym i społecznym wymiarem ludzkiego życia.

W tym kontekście kluczową postacią pozostaje Georg Radbruch. Sformułowana w cieniu katastrofy narodowego socjalizmu, jego słynna formuła głosi, że prawo, które staje się rażąco niesprawiedliwe, przestaje być prawem. Granicą jego obowiązywania jest ludzka godność i elementarne poczucie słuszności. Prawo daje bowiem człowiekowi nie tylko zewnętrzny porządek, ale również wewnętrzne poczucie, że norma jest zgodna z ideą sprawiedliwości. Jego istota nie wyczerpuje się zatem w formalnej legalności, lecz tkwi w zdolności do służenia fundamentalnym wartościom.

Z perspektywy socjologicznej na pierwszy plan wysuwa się jednak funkcja prawa jako mechanizmu porządku i kontroli. Vilfredo Pareto ukazywał je jako odzwierciedlenie realnych układów sił w społeczeństwie, a nie owoc abstrakcyjnej racjonalności. Podobnie Georg Jellinek twierdził, że prawo jest w istocie faktem społecznym, który z czasem zyskuje normatywną formę poprzez procesy legitymizacji i powszechnej akceptacji. Léon Duguit, opierając swoją teorię na koncepcji solidarności społecznej, dowodził, że źródłem prawa nie jest wola władcy, lecz obiektywna współzależność jednostek w społeczeństwie.

Myśl tę radykalizuje Eugen Ehrlich, wprowadzając pojęcie „prawa żywego” – faktycznych norm, które rodzą się oddolnie w codziennych praktykach i wyprzedzają prawo stanowione. Dla Ehrlicha centrum ciężkości rozwoju prawa nie leży w ustawodawstwie ani w sądach, lecz w samym społeczeństwie, w żywej tkance jego interakcji. Z innej strony podchodził do tego Friedrich Carl von Savigny, twórca historycznej szkoły prawa. Uważał on, że prawo nie może być arbitralnym dekretem ustawodawcy, lecz musi być organicznym wyrazem **Volksgeist** – ducha narodu, który manifestuje się w zbiorowej świadomości, tradycji i obyczaju. Prawo daje w tym sensie wspólnocie wyraz jej własnej tożsamości, stając się lustrem jej historycznej drogi.

Prawo: historyzm Savigny'ego

Poglądy badaczy prawa pierwotnego, od Henry'ego Maine'a po Bronisława Malinowskiego, wskazują na historyczną nieuchronność prawa jako czynnika spajającego wspólnoty. Jego najwcześniejsze formy, wyrażone w instytucjach pokrewieństwa, systemach tabu czy rytuałach, stanowiły fundament dla bardziej złożonych struktur społecznych. Malinowski dowodził, że normatywność nie jest wynalazkiem cywilizacji, lecz istniała nawet w najbardziej archaicznych społecznościach, a jej kluczową funkcją była stabilizacja wzajemnych oczekiwań, tworząc sieć przewidywalnych relacji.

Amerykańscy realiści: funkcje prawa

Prawo daje zatem narzędzia do zarządzania konfliktem, co w ujęciu Karla N. Llewellyna stanowi jedną z jego kluczowych „prac prawniczych” (law jobs). W tej perspektywie system prawny nie tyle eliminuje spory, ile radzi sobie z przypadkami problematycznymi, a także – co równie istotne – przypisuje autorytet konkretnym osobom i procedurom decyzyjnym. Prawo staje się w ten sposób legitymizowanym mechanizmem rozstrzygania napięć w sposób przewidywalny i akceptowalny dla uczestników życia społecznego. Rudolf von Ihering idzie o krok dalej, postrzegając prawo jako narzędzie celowego działania, zrodzone z walki o interesy. Dla niego rozwiązywanie konfliktów nie jest zaledwie funkcją prawa, lecz jego najgłębszą istotą.

Prawo daje jednostce i społeczeństwu również formalną strukturę, w ramach której działanie staje się przewidywalne. Hans Kelsen w swojej czystej nauce prawa, czyli koncepcji postulującej radykalne oddzielenie norm prawnych od treści empirycznych i moralnych, widział prawo jako logiczny, hierarchiczny system. Ta formalna piramida norm, ugruntowana na abstrakcyjnej normie podstawowej (Grundnorm), zapewnia spójność i pozwala na racjonalne funkcjonowanie instytucji. Zgoła odmienną, choć równie strukturalną wizję, proponował Oliver Wendell Holmes. Dla tego przedstawiciela amerykańskiego realizmu prawniczego prawo jest niczym innym jak prognozą tego, co faktycznie orzekną sądy. Prawo daje więc

podstawę do kalkulacji skutków własnych działań, zwłaszcza z perspektywy pragmatycznej jednostki, pragnącej uniknąć sankcji.

Formuła Radbrucha: test dla prawa

Rozważania nad funkcją prawa prowadzą do wniosku, że jest ono jednym z najbardziej wielowymiarowych fenomenów ludzkiej kultury. Każda ze szkół myślenia prawniczego, od historycznej i socjologicznej, przez pozytywistyczną i realistyczną, aż po współczesne teorie sprawiedliwości, wydobywa na światło dzienne inny jego aspekt. Dla Stammlera, Kohlera czy Gény'ego prawo daje człowiekowi możliwość poszukiwania sprawiedliwości i harmonizowania interesów jednostkowych z dobrem wspólnoty. Dla Duguita i Ehrlicha jest ono odbiciem faktów społecznych i solidarności, które kształtują się w samym życiu zbiorowym. Dla Kelsena czy Holmesa prawo daje spójny system i przewidywalność, a dla Llewellyna czy Pounda – mechanizm rozwiązywania sporów i dostosowywania interesów. Wreszcie, w wymiarze politycznym, prawo daje społeczeństwu ochronę przed nadużyciem władzy i legitymizuje jej działanie.

Prawo jest zatem nie tylko zbiorem reguł, lecz także formą refleksji społeczeństwa nad samym sobą. Jak pisał Gustav Radbruch, „prawo jest mostem między bytem a powinnością". Most ten łączy świat faktów ze światem wartości, organizując życie wspólnoty w taki sposób, aby mogło ono trwać i rozwijać się mimo nieustannych konfliktów, różnic i zmienności dziejów.

Interdyscyplinarne spojrzenie pozwala dostrzec, że prawo jest niezbędnym elementem ludzkiej egzystencji, ponieważ dotyka wszystkich wymiarów życia społecznego. Z perspektywy psychologii prawo daje jednostce poczucie bezpieczeństwa i przewidywalności, co redukuje lęk przed chaosem i arbitralnością. W socjologii jawi się jako instytucjonalna forma solidarności, która pozwala utrzymać więzi między ludźmi mimo rywalizacji i napięć. W politologii pełni funkcję stabilizującą władzę, chroniąc przed tyranią i legitymizując mechanizmy rządzenia. W filozofii zaś staje się narzędziem poszukiwania sprawiedliwości i niekończącego się namysłu nad tym, co słuszne.

Nie można jednak zapominać, że prawo, choć pełni wszystkie te funkcje, nie jest nigdy zjawiskiem statycznym. Ewoluuje wraz z cywilizacją, odpowiadając na zmieniające się warunki życia. W społeczeństwach pierwotnych dawało ramy dla pokrewieństwa i rytuałów religijnych; w społeczeństwach nowoczesnych daje ramy dla złożonych relacji gospodarczych, politycznych i kulturowych. W tym sensie prawo jest dynamicznym językiem, w którym każda epoka opowiada samą siebie i swoje najgłębsze ideały.

Współcześnie szczególnie ważne staje się pytanie o granice prawa w świecie globalnym i cyfrowym. Prawo daje narzędzia do regulacji technologii, ochrony danych osobowych, przeciwdziałania dezinformacji czy walki z globalnymi zagrożeniami klimatycznymi. Zderza się przy tym z nowymi, fundamentalnymi

problemami – jak zachować równowagę między wolnością a bezpieczeństwem, między autonomią jednostki a dobrem wspólnoty globalnej. Te pytania pokazują, że funkcje prawa nie tracą na aktualności, lecz wciąż się poszerzają, obejmując nowe sfery ludzkiej aktywności.

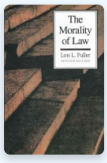
Warto w tym miejscu przywołać słowa Jerzego Wróblewskiego, polskiego teoretyka prawa, który zauważył: „Prawo nie istnieje dla samego siebie, lecz dla człowieka". Zdanie to wskazuje, że ostatecznym celem i miarą prawa jest człowiek – jego wolność, bezpieczeństwo, sprawiedliwość i możliwość współżycia z innymi. Wszystkie funkcje prawa, od utrzymywania porządku po legitymizację władzy, ostatecznie służą temu, aby człowiek mógł żyć w świecie przewidywalnym, sprawiedliwym i wspólnotowym.

Dlatego prawo można postrzegać jako uniwersalny język ludzkości. Język, w którym zapisane są zarówno nasze ideały, jak i konflikty, zarówno wartości, jak i fakty. Język, który daje ludziom możliwość rozumienia siebie nawzajem i budowania wspólnoty, mimo różnic interesów i wizji świata. W tym sensie prawo daje ludzkości nie tylko narzędzia organizacji, ale także coś znacznie głębszego – szansę na trwanie w historii jako wspólnota rozumna i sprawiedliwa.

Jak pisał Jan Paweł II w encyklice **Centesimus annus**: „Prawdziwa demokracja możliwa jest tylko w państwie prawa, a państwo prawa istnieje tylko wtedy, gdy suwerenność prawa jest silniejsza niż arbitralność władzy". To zdanie dobrze zamyka nasze rozważania: prawo daje człowiekowi i społeczeństwu możliwość, by wolność, sprawiedliwość i solidarność nie były jedynie wzniosłymi ideałami, lecz realnymi zasadami organizującymi życie wspólne.

> Prawo, będące uniwersalnym językiem ludzkości, wciąż ewoluuje, poszukując równowagi w świecie globalnym i cyfrowym. Staje się zwierciadłem, w którym odbijają się nasze ideały, konflikty i nadzieje na sprawiedliwe współistnienie. Czy w tym nieustannym procesie adaptacji prawa do zmieniającej się rzeczywistości uda nam się zachować jego esencję – ochronę godności i wolności człowieka?

Inspiracje

[1]

"Moralność prawa" Lon L. Fuller

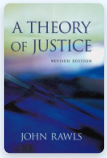
2004 | Universal Law Pub. | ISBN: 9788175341630

Lon L. Fuller (1902–1978) był amerykańskim filozofem prawa, znanym z rozwinięcia proceduralnej odmiany prawa naturalnego oraz prac nad moralnością prawa i prawem zobowiązań. Wcześniej wykładał na University of Oregon i Duke, a większość kariery spędził jako profesor na Harvard Law

School; jego debata z H. L. A. Hartem i książka The Morality of Law miały znaczący wpływ na współczesną jurysprudencję.[1][6][1]

Lon L. Fuller *(1902–1978) was an American legal philosopher noted for advancing a procedural form of natural law and for influential work on the morality of law and contract theory. He taught at the University of Oregon and Duke early in his career and spent most of his academic life on the Harvard Law School faculty, where his 1958 debate with H. L. A. Hart and his book The Morality of Law shaped mid-20th century jurisprudence.[1][6][1]*

Harvard Law School (until 1972)

[2]

"Teoria sprawiedliwości" John Rawls

2009 | Harvard University Press | ISBN: 9780674042582

John Bordley Rawls (1921-2002) was an American moral, legal, and political philosopher in the modern liberal tradition. He is widely considered one of the most influential political philosophers of the 20th century. Rawls taught at Cornell, MIT, and Harvard. His work focused on justice, fairness, and the structure of liberal democracies.

Harvard University (Professor)

[3]

"Biorąc prawa poważnie" Ronald Dworkin

2021 | Wydawnictwo Aletheia | ISBN: 9788367020107

Ronald Myles Dworkin (1931-2013) był amerykańskim filozofem prawa, prawnikiem i uczonym specjalizującym się w prawie konstytucyjnym USA, urodzonym w Worcester. Rozwinął teorię **prawa jako integralności** w **Law's Empire** (1986), twierdząc, że sędziowie interpretują prawo poprzez spójne zasady moralne sprawiedliwości i uczciwości, odrzucając pozytywizm prawny. Krytyk H.L.A. Harta, bronił 'moralnego odczytu' Konstytucji i tezy o 'jednej słusznej odpowiedzi' w trudnych sprawach (**Taking Rights Seriously**, 1977). Wykładał na Yale (1962-75), NYU, Oxfordzie i UCL. Komentator w **The New York Review of Books**, podkreślał prymat praw nad użytecznością.[1][2][3][5]

Ronald Myles Dworkin (1931-2013) was an American legal philosopher, jurist, and scholar of U.S. constitutional law, born in Worcester, Massachusetts. He developed the influential theory of ***law as integrity*** *in* ***Law's Empire*** *(1986), advocating that judges interpret law through consistent moral principles of justice and fairness, rejecting legal positivism's separation of law and morality. A critic of H.L.A. Hart, Dworkin argued for a 'moral reading' of the Constitution and the 'right answer thesis' in hard cases, as elaborated in* ***Taking Rights Seriously*** *(1977). He held professorships at Yale (1962-1975), NYU Law and Philosophy, Oxford (1969-1998), and University College London. A frequent commentator in* ***The New York Review of Books****, his liberal views emphasized rights trumping utility.[1][2][3][5]*

New York University and University College London

Literatura uzupełniająca

Książki

Autorzy przywoływani w artykule:

[1] **"Law in Quest of Itself"**

Lon L. Fuller

1999 | The Lawbook Exchange, Ltd. | ISBN: 9781584770169

[2] **"Legal Fictions"**

Lon L. Fuller

1967 | Stanford University Press | ISBN: 9780804703284

Google Scholar

[3] **"Anatomy of the Law"**

Lon L. Fuller

1971 | Praeger Publishers Inc | ISBN: 9780140214048

Google Scholar

[4] **"Anatomy of Law"**

Lon L. Fuller

1968 | Frederick A. Praeger

[5] **"The Principles of Social Order: Selected Essays of Lon L. Fuller"**

Lon L. Fuller

2001 | Duke University Press

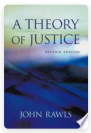

[6] **"The Law in Quest of Itself"**

Lon L. Fuller

1999 | The Lawbook Exchange, Ltd. | ISBN: 9781584770169

Google Scholar

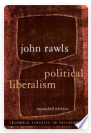

[7] **"A Theory of Justice"**

John Rawls

2009 | Harvard University Press | ISBN: 9780674042582

Google Scholar

[8] "Political Liberalism"

John Rawls

2005 | Columbia University Press | ISBN: 9780231130899

Google Scholar

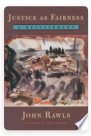

[9] "The Law of Peoples"

John Rawls

2001 | Harvard University Press | ISBN: 9780674266568

Google Scholar

[10] "Justice as Fairness: A Restatement"

John Rawls

2001 | Harvard University Press | ISBN: 9780674244290

Google Scholar

[11] "Law's Empire"

Ronald Dworkin

1986 | Harvard University Press | ISBN: 9780006860280

[12] "Taking Rights Seriously"

Ronald Dworkin

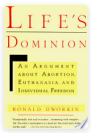
2018 | Harvard University Press | ISBN: 9780674237322

[13] "Justice for Hedgehogs"

Ronald Dworkin

2011 | Harvard University Press | ISBN: 9780674071964

[14] "Life's Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom"

Ronald Dworkin

2011 | Vintage | ISBN: 9780307787910

[15] "The Morality of Law"

Lon L. Fuller

1964 | Yale University Press

Google Scholar

Literatura pokrewna (Google Scholar):

[16] **"Theorie der Rechtswissenschaft (Theory of Legal Science)"**

Rudolf Stammler

1911 | Halle an der Saale

[17] **"Crime and Custom in Savage Society"**

Bronisław Malinowski

2025 | Andrii Ponomarenko | ISBN: 9786178366919

[18] **"The Theory of Justice"**

Rudolf Stammler

2000 | The Lawbook Exchange, Ltd. | ISBN: 9781584770664

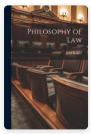
Google Scholar

[19] **"Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung"**

Rudolf Stammler

1921 | Walter de Gruyter GmbH & Co KG | ISBN: 9783112665541

[20] **"Philosophy of Law"**

Josef Kohler

2023 | Legare Street Press | ISBN: 9781019455838

Google Scholar

[21] **"Jurisprudence"**

Roscoe Pound

2000 | The Lawbook Exchange, Ltd. | ISBN: 9781584771197

[22] **"Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea"**

Bronisław Malinowski

1922 | Routledge & Kegan Paul

[23] **"Lehrbuch der Rechtsphilosophie"**

Josef Kohler

1914

Artykuły naukowe

Autorzy przywoływani:

[1] **"From living law to global legal pluralism: rethinking traditions from a century of western socio-legal studies"**

Roger Cotterrell

2015 | Kobe University Law Review

[2] **"Volksgeist: In View of Friedrich Carl Von Savigny"**

Ayushi Rai

2025

Google Scholar

[3] **"The Normative Power of the Factual: Georg Jellinek's Phenomenological Theory of Reflective Legal Positivism"**

Jens Kersten

2021

[4] **"A New Instrument for the Interpretation of Law - Especially Primitive"**

Bronisław Malinowski

1942

[5] **"Totemizm i egzogamia"**

Bronisław Malinowski

1911 | Lud

[6] **"LEGISLATION AND JUDICIAL DECISION"**

Rudolf Stammler

1925 | Michigan Law Review

Google Scholar

[7] **"FUNDAMENTAL TENDENCIES IN MODERN JURISPRUDENCE"**

Rudolf Stammler

1923 | Michigan Law Review

Google Scholar

[8] **"Radbruch's Formula and Conceptual Analysis"**

Brian Bix

Google Scholar

[9] **"A Critical Analysis of Social Engineering Theory in the Context of Legal Development in Indonesia"**

Hadi Purnama, Iskandar Iskandar

2024 | ULIL ALBAB : Jurnal Ilmiah Multidisiplin

Google Scholar

[10] **"Radbruch's Formula revisited: The 'Lex Injusta Non Est Lex' Maxim in constitutional democracies"**

Seow Hon TAN

2021 | Canadian Journal of Law and Jurisprudence

Google Scholar

[11] **"Die socialethische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe"**

Georg Jellinek

1878 | Hölder

Google Scholar

[12] **"O formule Radbrucha"**

Jerzy Zajadło

2015 | Principia

Google Scholar

[13] **"Pluralizm prawny stanowi szeroko dyskutowaną propozycję zmiany perspektywy w teorii prawa"**

Radosław Pałosz

2014 | Law Review – University of Warsaw

[14] **"Suicide"**

Émile Durkheim

1897

Google Scholar

[15] **"Donoghue v Stevenson"**

Lord Atkin

1932 | House of Lords

[16] **"Lord Atkin and the Neighbour Test: Origins of the Principles of Negligence in Donoghue v Stevenson"**

Richard Castle

2003 | Ecclesiastical Law Journal

Google Scholar

[17] **"Max Weber on the rationalization of law"**

Max Weber

Google Scholar

[18] **"The rising tide of social engineering: Trends, impacts, and multi-layered mitigation strategies"**

Sami Aziz Alshammari

2025 | International Journal of Innovative Research and Scientific Studies

Google Scholar

[19] **"Considerazioni sulla filosofia politica"**

Norberto Bobbio

1971 | Rivista italiana di scienza politica

[20] **"Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law"**

Norberto Bobbio

2006 | Oxford Journal of Legal Studies

[21] **"Social and Economic Conditions of the Roman Empire in the Fourth Century"**

Paul Vinogradoff

1911

[22] **"Agricultural Services"**

Paul Vinogradoff

1900 | Economic Journal

[23] **"The Ascription of Responsibility and Rights"**

Herbert Lionel Adolphus Hart

1949 | Proceedings of the Aristotelian Society

[24] **"Definition and Theory in Jurisprudence"**

Herbert Lionel Adolphus Hart

1953

[25] **"Treatise on Law"**

Tomasz Z Akwinu

Part of Summa Theologica

Google Scholar

[26] **"Social Engineering in the Age of Generative Artificial Intelligence"**

Not specified

2025

Google Scholar

[27] **"Jerzy Wróblewski's Legal Theory and His Influence on Humanist Legal Thought"**

Marek Zirk-Sadowski

2020 | Review of Central and East European Law

[28] **"Cognitive Theory of Metaphor and Jerzy Wróblewski's Concept of Legal Interpretation"**

Monika Zalewska

2017 | Internetowy Magazyn Filozoficzny HYBRIS

[29] **"Eugen Ehrlich's 'Living Law' and its Legacy for Legal Pluralism"**

Luke McDonagh

2015

Google Scholar

[30] **"The “Life” in the Living Law: Law, Emotion and Landscape"**

Shih-Chieh (Stan) Su

2015

Google Scholar

[31] **"Social Engineering Attacks: A Survey"**

A. Gupta, G. Singla, R. Bali, N. Jalil, S. Verma

2019 | MDPI

[32] **"The Evolution of Social Engineering: New Threats in the Age of Generative AI"**

S. Patel, A. Kumar, J. Smith

2025 | EA Journals

[33] **"The problem of meaning in primitive languages"**

Bronisław Malinowski

1923

[34] **"Classificatory particles in the language of Kiriwina"**

Bronisław Malinowski

1920

[35] **"Rudolf Stammler's Critical Philosophy of Law"**

G H Sabine

1933

Google Scholar

[36] **"Das Recht als Kulturerscheinung"**

Josef Kohler

1885

[37] **"Das Wesen der Strafe"**

Josef Kohler

1888

[38] **"The Scope and Purpose of Sociological Jurisprudence"**

Roscoe Pound

1911 | Harvard Law Review

[39] **"Law in Books and Law in Action"**

Roscoe Pound

1910 | American Law Review

[40] **"François Gény's libre recherche scientifique as a Guide for Legal Translation"**

Nicholas Kasirer

2001 | Louisiana Law Review

Google Scholar

[41] **"Social Engineering and a Strong/Enforceable Legal Framework: A Path to Accountability"**

Chinelo Audrey Ofoegbunam

2024

Google Scholar

[42] **"The concept of "living law" by E. Erhlich from the point of view of the specifity of social relations in the globalized world"**

O. V. Andriichenko

2023 | Analytical and Comparative Jurisprudence

Google Scholar

[43] **"Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht"**

Gustav Radbruch

1946 | Süddeutsche Juristen-Zeitung

Google Scholar

[44] **"Fünf Minuten Rechtsphilosophie"**

Gustav Radbruch

1945 | Rhein-Neckar-Zeitung (Heidelberg)

Google Scholar

[45] **"The “living law” theory: constitutional interpretation and the development of the EU legal order"**

Laura-Cristiana Spătaru-Negură

2025

Google Scholar

[46] **"Die sozialethische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe"**

Georg Jellinek

1878

[47] **"Inżynieria społeczna w czasach generatywnej sztucznej inteligencji/Social Engineering in the Age of Generative Artificial Intelligence"**

Paulina Motylińska

2025

Google Scholar

[48] **"The Law and the State"**

Léon Duguit

1917 | Harvard Law Review

Google Scholar

[49] **"Objective Law"**

Léon Duguit

1920 | Columbia Law Review

Google Scholar

[50] **"Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft"**

Friedrich Carl Von Savigny

1814

[51] **"Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter"**

Friedrich Carl Von Savigny

1815

[52] **"The Dualism of Human Nature and Its Social Conditions"**

Émile Durkheim

1914 | American Sociological Society

Google Scholar

[53] **"Value Judgments and Judgments of Reality"**

Émile Durkheim

1911 | Sociological Review

Google Scholar

[54] **"Some Realism About Realism: Responding to Dean Pound"**

Karl Llewellyn

1931 | Harvard Law Review

[55] **"What Price Contract? - An Essay in Perspective"**

Karl Llewellyn

1931 | Yale Law Journal

Google Scholar

[56] **"The Path of the Law"**

Oliver Wendell Holmes Jr.

1897 | Harvard Law Review

Google Scholar

[57] **"Savigny's Volksgeist: The Indian Perspective"**

Ocean Tiwari

2024 | White Black Legal Law Journal

Google Scholar

[58] **"Mapping the Legal Writings of Norberto Bobbio"**

Riccardo Guastini

2022 | Analisi e diritto

Google Scholar

[59] **"The Symbolic Meaning Of Radbruch's Formula; Statutory (Non-)Law And The Argument Of Non-Law"**

Unknown Author

2014 | ISSA Proceedings

Google Scholar

[60] **"Legal Standards and Ideals"**

Paul Vinogradoff

1924 | Michigan Law Review

[61] **"The Juridical Nature of the State"**

Paul Vinogradoff

1924 | Michigan Law Review

Artykuły pokrewne (Google Scholar):

[62] **"Human Interaction and the Law"**

Lon L. Fuller

1969 | The American Journal of Jurisprudence

[63] **"The Sense of Justice"**

John Rawls

1963 | The Philosophical Review

[64] **"Distributive Justice"**

John Rawls

1967 | Philosophy, Politics, and Society

[65] **"Consideration and Form"**

Lon L. Fuller

1941 | Columbia Law Review

[66] **"Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart"**

Lon L. Fuller

1958 | Harvard Law Review

Google Scholar

[67] **"Human Purpose and Natural Law"**

Lon L. Fuller

1958 | Natural Law Forum

Google Scholar

[68] **"Irrigation and Tyranny"**

Lon L. Fuller

1965 | Stanford Law Review

Google Scholar

[69] **"Justice as Fairness"**

John Rawls

1957 | The Philosophical Review

[70] **"Outline of a Decision Procedure for Ethics"**

John Rawls

1951 | The Philosophical Review

[71] **"The Justification of Civil Disobedience"**

John Rawls

1969

[72] **"Is Law a System of Rules?"**

Ronald Dworkin

1967 | University of Chicago Law Review

[73] **"What is Equality? Part 1: Equality of Welfare"**

Ronald Dworkin

1981 | Philosophy & Public Affairs

[74] **"What is Equality? Part 2: Equality of Resources"**

Ronald Dworkin

1981 | Philosophy & Public Affairs

APA ONE Publishing System

Fundacja Dobre Państwo © 2025

Article ID: bccb051b-0d24-4013-b131-5ad5ad5163f9